

MARKT ONDER VUUR

Hoe politieke conflicten
de economie verstoren
(en wat we eraan kunnen doen)

Hans Diels

Lannoo
Campus

VANDUUREN
MANAGEMENT

D/2024/45/37 – NUR 800
ISBN 978 94 014 9954 5

VORMGEVING OMSLAG Hein van Putten
VORMGEVING BINNENWERK Keppie & Keppie
VORMGEVING ILLUSTRATIES Atelier Steve Reynders (blz. 12-13, 38-39, 74-75, 88-89, 156-157)

© Hans Diels & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2024.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt
in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige
andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Vaartkom 41 bus 01.02
3000 Leuven
België
WWW.LANNOOCAMPUS.COM

Postbus 23202
1100 DS Amsterdam
Nederland

Van Duuren Management B.V.
Godfried Bomansstraat 7
4103 WR Culemborg
Nederland

WWW.VANDUURENMANAGEMENT.NL

INHOUD

PROLOOG	DE WERELD IS NIET MEER VAN GISTEREN	9
INLEIDING	.....	15
1	VAN SOLVAY TOT LIMBURGSE PERENBOEREN – POLITIEKE DISRUPTIE VOOR IEDEREEN	15
	De bouw van een groot economisch netwerk	17
	De convergentie-illusie	18
	München en de terugkeer van de politieke logica ...	20
	Bye Bye Ronald McDonald	23
	Macht, chaos en knooppunten	26
2	STERKE TIJGERS EN JAGERS IN BLOOT BOVENLIJF – MEER CONFLICT TUSSEN LANDEN	27
	Sterke tijgers, zwakke beren –	
	Verandering in het machtsevenwicht	27
	Geopolitieke partnerruil – Toenemende complexiteit	29
	Jagers in bloot bovenlijf – De strongmen-multiplier	31
	De strijd voor wat ons rest – Grondstoffenschaarste .	33
	Wat ons bindt, kan mij schaden –	
	Economische interdependentie	35
DEEL I	GOEDEREN	41
3	VAN DE WHO NAAR HET RECHT VAN DE STERKSTE – HANDEL ALS POLITIEK WAPEN	41
	De terugkeer van de politieke logica	42
	Blijve staalbedrijven, trieste soepproducenten –	
	Winnaars en verliezers	50
4	VAN POETIN TOT CHRYSTIA FREELAND – SANCTIES VOOR IEDEREEN	53
	Sancties voor de bühne? – Waarom sancties	55
	Hongerige kinderen en peren uit Soedan –	
	Ongewenste neveneffecten	57
	Het recht van de sterkste	59
	Naar slimmere sancties	60

5 TUSSEN DE DALAI LAMA EN NOORSE ZALM – HOE CHINA HAAR MARKT GEBRUIKT	61
Rottende bananen en gesloten supermarkten – China's informele maatregelen	61
De juiste druk en een vleugje protectionisme – Keuze van doelwitten	63
Sorry China – Het succes van China's informele maatregelen	66
Europa slaat (als de lidstaten overeenkomen) terug ..	66
Kruisvuur – Bedrijven tussen China en het Westen ..	67

DEEL II

GELD	77
-------------------	----

6 VAN DE WTC-TORENS NAAR DE BOSSEN VAN TERHULPEN – FINANCIËLE OORLOGSVOERING ...	77
De greep van de dollar – Financiële infrastructuur ..	78
Rupies, renminbi en roebels – De bouw van een alternatieve financiële structuur	81
Wie vervangt de Amerikaanse dollar?	84

DEEL III

TOELEVERINGSKETENS ALS WAPEN	91
---	----

7 TUSSEN MACHT EN CHAOS – DE ADERS VAN DE WERELDECONOMIE	91
Piraten, terroristen en douaniers – Verstoringen door politieke instabiliteit	94
Het Malakka-dilemma – Knelpunten als wapen	95
Knelpunten komen, knelpunten gaan, blijft de noordpool bestaan?	98
8 VAN KOLEN TOT KOBALT – ENERGIE	101
Fossiele machten	101
De energietransitie, een machtstransitie	104
Als mineralen kritisch worden	108
9 EEN GROENE SUPERMACHT – HERNIEUWBARE ENERGIE	115
Hoe China een cleantech-supermacht werd... ..	115
... terwijl het Westen sliep	120

	10 VAN SPUTNIK TOT GO –	
	DE ZAADJES VAN DE TECHNOLOGIE-OORLOG	129
	Machtslogica 1.0: Van Sputnik tot de Golfoorlog	130
	Economische Logica: Globalisering	131
	De langzame terugkeer van de geopolitieke logica	132
	Knelpunten	137
	11 VAN HUAWEI TOT ASML –	
	DE TECHNOLOGIE-OORLOG BARST LOS	141
	Een voorproefje: Huawei en ZTE	141
	De real deal	146
	The Empire Strikes Back... of toch niet?	148
	EU-VS zelf op zoek naar minder afhankelijkheid	152
DEEL IV	GEPOLITIEKE LOGICA VOOR BESTUURSKAMERS EN REGERINGSTAFELS	159
	12 TUSSEN FOMO EN RISICO – HOE VOORBEREIDEN	
	OP GEPOLITIEKE RISICO'S	159
	Het bedrijf als geo-economisch netwerk	160
	Kritische stromen	162
	Potentieel voor disruptie	163
	Hoeveel risico kun je lopen?	166
	Risico's verminderen	167
	Waarschuwingen	170
	13 MACHT, ONTKOPPELING EN KWETSBAARHEID	173
	Van perenboeren tot Barbie – Waarom iedereen een geopolitiek adviseur nodig heeft	173
	The network always wins – Netwerkmacht	174
	The network doesn't always win – Ontkoppeling	176
	The network can win in the end – Herkoppelen, niet ontkoppelen én macht!	179
	NAWOORD	183
	DANKWOORD	185
	EINDNOTEN	187

PROLOOG

De wereld is niet meer van gisteren

Dit boek is te laat. Nochtans was het vijf jaar geleden al af (of in ieder geval bijna). Ik ging ermee naar verschillende uitgevers, maar de interesse was, laat ons zeggen, beperkt. Ik schreef vervolgens maar een ander boek, *Het Onzekerheidsvoordeel*, over hoe je je als bedrijf kunt voorbereiden op onzekerheid. Toen ik het boek voorstelde in maart 2021 was het al duidelijk dat politieke disruptie meer dan ooit actueel was en de uitgeefster gaf toe dat mijn oorspronkelijk boek ook wel een kans had mogen krijgen... Wanneer je dit leest, is er dus wel een markt. Maar als het boek vijf jaar geleden was gepubliceerd, hadden best veel bedrijven zich beter kunnen voorbereiden op wat er komen ging. En dat was nogal wat: Brexit, Trump, een technologie-oorlog, de oorlog in Oekraïne, economische oorlogsvoering door China, economische sancties van het Westen...

Maar het is fijn dat er uiteindelijk wel interesse is voor hoe geopolitiek onze economie verstoort. Mijn persoonlijke fascinatie voor internationale politiek begon in 1991 met de eerste Golfoorlog. Als elfjarige legde ik een knipselmap aan over de Amerikaanse invasie in Irak. Dat jaar viel ook de Sovjetunie uiteen en werd het World Wide Web geïntroduceerd. 1991 markeerde het einde van de Koude Oorlog, maar we wisten nog niet van wat dit het begin zou worden.

Zeven jaar later besloot ik naar de universiteit te gaan om mijn kennis van internationale politiek verder te verdiepen en niet langer alleen op mijn knipselmap te vertrouwen. In die periode waren er talloze pogingen om de nieuwe tijd die was aangebroken te begrijpen. Francis Fukuyama beweerde dat we 'het einde van de geschiedenis' hadden meegemaakt, en volgens Thomas Friedman was de wereld zelfs plat geworden. In het algemeen heerste het idee dat ideologische en geopolitieke conflicten naar de achtergrond waren verdwenen, dat 'globalisering' de belangrijkste dynamiek zou zijn die de relaties tussen landen beïnvloedde. Voor iemand die internationale betrekkingen wilde studeren, was het echter teleurstellend dat de relaties tussen landen voortaan voornamelijk bepaald zouden worden door economische banden. Ik

had enigszins last van Koude Oorlog-fomo*, het gevoel dat ik de meest boeiende (politieke) perioden uit de geschiedenis had gemist en dat ze niet meer zouden terugkeren.

In zijn autobiografie *De wereld van gisteren*¹ beschrijft de Oostenrijkse schrijver Stefan Zweig hoe de wereld aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog begint te kraken na een gouden eeuw. Hoe er barsten ontstaan in de harmonieuze manier waarop landen samenleefden. Hij vertelt hoe iedereen gewend was geraakt aan het feit dat er nooit iets onverwachts gebeurde, en dat men leefde in een wereld van zekerheid. Hij legt uit dat wat er buiten de periferie van de wereld aan catastrofes plaatsvond, niet doordrong in de 'goed geïsoleerde wand' van het burgerlijke leven. Met de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog barstte het luchtkasteel van stabiliteit.

Het gevoel dat Zweig overbrengt, lijkt sterk op wat we de laatste jaren hebben meegemaakt. Na het einde van de Koude Oorlog kenden we vele zorgeloze jaren. Maar na verloop van tijd begon er van alles te kraken. Het nationalisme nam toe, mensen raakten verdeeld en gepolariseerd, en landen gingen steeds vaker in conflict met elkaar. Ook vandaag de dag vinden er op het wereldtoneel gebeurtenissen plaats die we lange tijd niet voor mogelijk hielden, zoals een financiële crisis, de verkiezing van Donald Trump, de Brexit en een oorlog in Europa. Zekerheden lijken te verdwijnen. Ondertussen werken Rusland en China steeds actiever aan het uitbouwen of bestendigen van een regionale invloedssfeer. Regionale machten zoals Iran, Saudi-Arabië, Turkije en India passen steeds minder in de hokjes die we voor hen hebben getekend. Zaken die lange tijd vanzelfsprekend waren, zoals energie, toeleveringsketens en de mogelijkheid om te reizen, worden dat steeds minder.

Zelf merkte ik ook in mijn gesprekken met bedrijfsleiders een toenemende bezorgdheid over onze geopolitieke omgeving en de impact ervan op onze economie. De laatste jaren groeide de urgentie. Vijf jaar geleden kon ik af en toe een presentatie geven over geopolitiek voor een groep supplychain-managers. Tegenwoordig is niet alleen de frequentie van mijn geopolitieke spreekbeurten groter, maar ook de doelgroep is breder. Van CEO's tot CFO's en zelfs salesdirecteuren, iedereen is actief bezig met wat er zich afspeelt in de rest van de wereld. En iedereen is zich ondertussen (soms met schade en schande) bewust geworden van de impact die onze geopolitieke omgeving op onze bedrijven heeft.

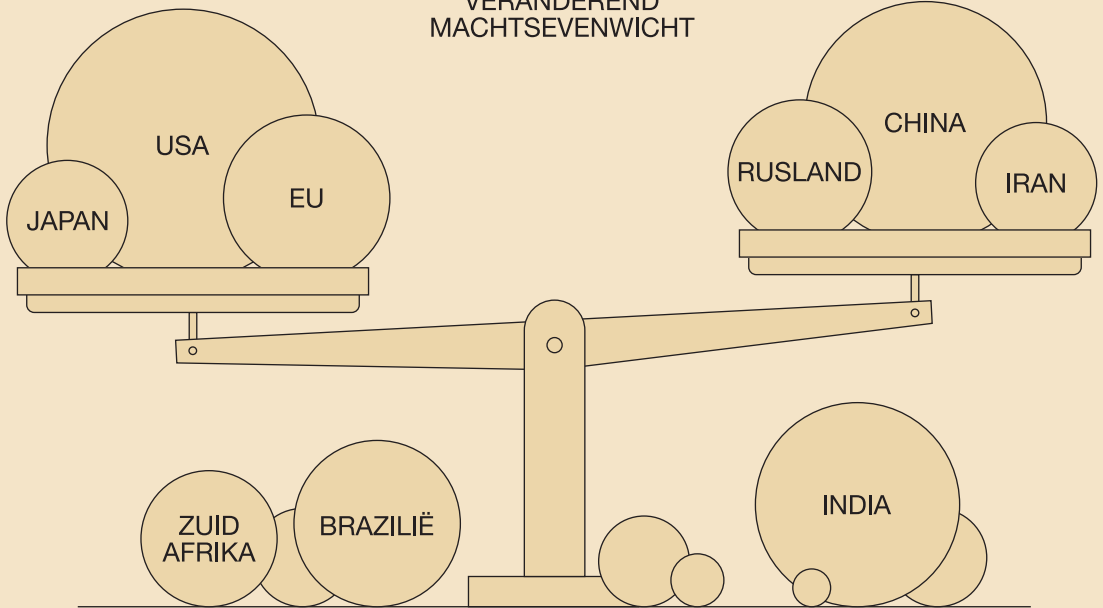
* Fomo: fear of missing out

Hoewel het besef van het belang van geopolitiek voor bedrijfsvoering is toegenomen, ontbreekt het veel bedrijven nog aan de inzichten om hiermee om te gaan in de praktijk. Vaak zijn bedrijven niet vertrouwd met de complexe politieke dynamieken die de internationale betrekkingen tussen landen vormgeven. Daarom is dit boek gewijd aan het begrijpen van deze politieke dynamieken, de evolutie van onze geopolitieke omgeving, en hoe bedrijven dit kunnen integreren in hun strategische processen.

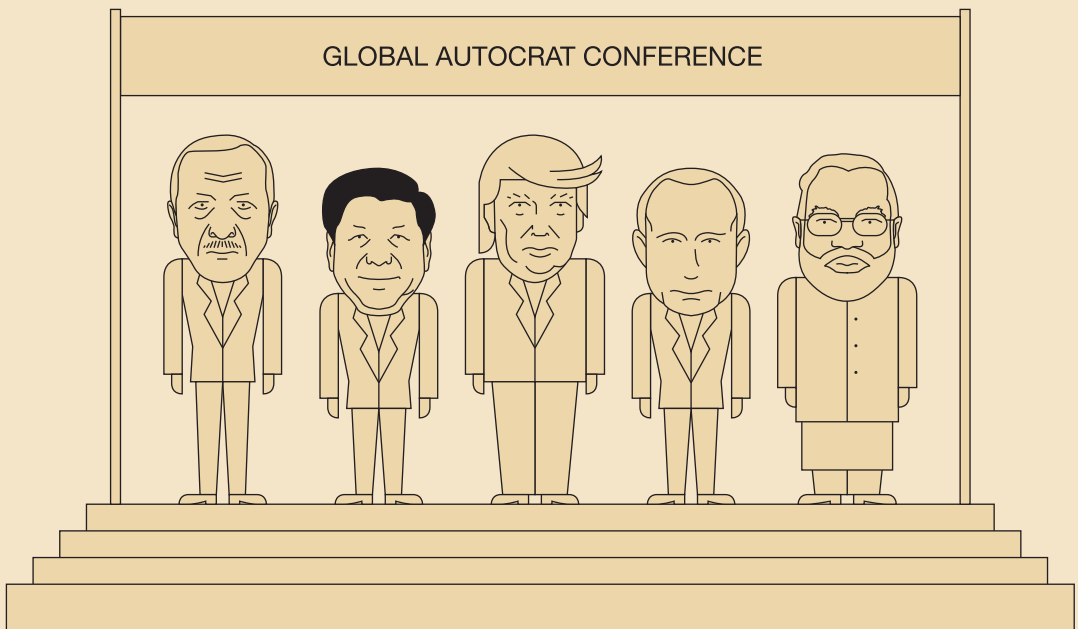
Zo werpt die studie van politieke machtsverhoudingen tussen landen toch nog vruchten af en blijkt mijn Koude Oorlog-fomo achteraf gezien ongegrond. Dit boek behandelt de terugkeer naar een wereld waarin de machtsverhoudingen tussen landen van cruciaal belang zijn. De wereld waarin we ons nu bevinden, is een wereld die de meeste lezers nog niet eerder actief ervaarden. We staan voor onbekend terrein, onvergelykbaar met de Koude Oorlog waarin de politieke en economische banden parallel liepen. Momenteel worden we geconfronteerd met geopolitieke conflicten die de economische banden doorkruisen. Dit brengt een dynamiek met zich mee die teruggaat naar het begin van de vorige eeuw. We belanden in een wereld waarin de markt steeds meer onder vuur komt te liggen.

GEOPOLITIEKE SPANNINGEN

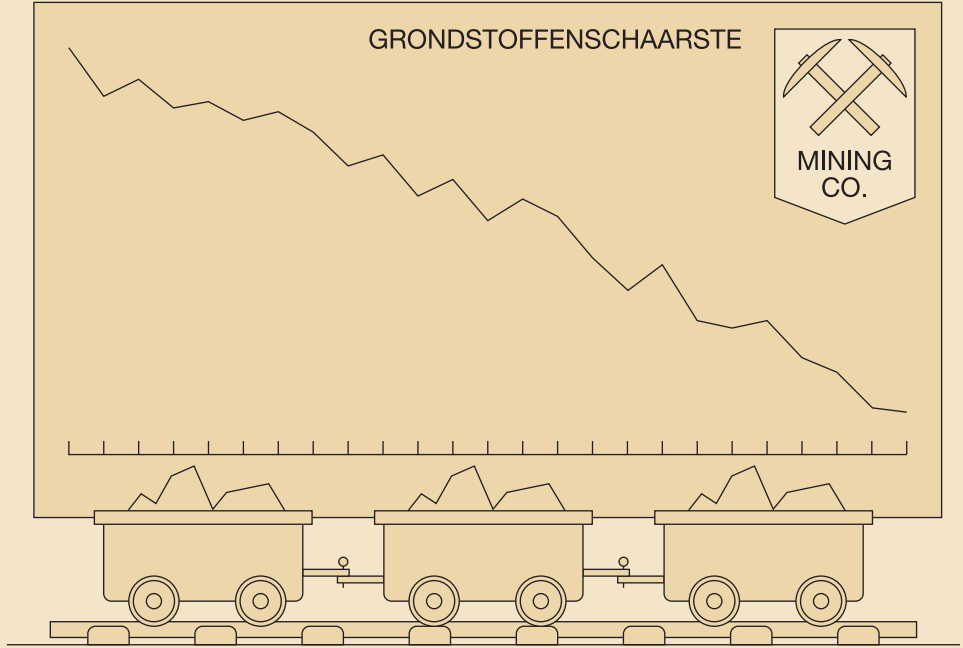
VERANDEREND MACTSEVENWICHT

OPKOMST VAN STERKE LEIDERS

INLEIDING

1. Van Solvay tot Limburgse perenboeren – Politieke disruptie voor iedereen

---

“Ik ben veel meer bezig met geopolitiek dan tien jaar geleden. Het is een deel van de kerntaak van een CEO geworden.”²

— Jean-Pierre Clamadieu, voormalig CEO van Solvay

Politieke risico's waren lang het exclusieve domein van mijnbouw- en fossiele energiebedrijven en een enkele plantagehouder. Het gezicht van politieke risico's was een Afrikaanse dictator in kaki die westerse multinationals ont-eigende. Maar die tijd is voorbij. Onderzoek van McKinsey uit 2015 toont dat 84% van de ondervraagde CEO's en kaderleden verwacht dat geopolitieke instabiliteit een impact zal hebben op globale bedrijven. Bijna 60% gelooft dat dit de winst van hun bedrijf zal schaden.³ Uit een enquête van EY, die werd afgenomen in 2019 (vlak voor de corona-epidemie en nog drie jaar voor de Russische invasie in Oekraïne), blijkt dat bijna de helft van de bedrijven de politieke risico's de laatste twee jaar zag toenemen.⁴

En steeds meer CEO's volgen het advies van de voormalige CEO van Solvay om geopolitiek een kerntaak te maken van de CEO. In 2015 gaf nog maar 13% van de CEO's van grote bedrijven aan dat hun bedrijf al actie had ondernomen om politieke en geopolitieke risico's aan te pakken. In een EY onderzoek uit 2024 geeft meer dan 90 van de CEO's aan dat ze de nodige capaciteiten hebben om geopolitieke risico's in hun strategische en investeringsbeslissingen te integreren.⁵

“Het water staat ons aan de lippen, boomgaarden worden aan de lopende band verkocht of gesloten,” zegt Luc Borgugnons, voorzitter van de sectorvakgroep Fruit van de Belgische Boerenbond. “De boycot van Rusland is een gemeenschappelijk doel, maar in de praktijk zijn wij als kleine sector alléén de dupe. Wij moeten er als Nederland en België daarom bij de EU op blijven hameren dat de sancties worden herzien, omdat we echt in de problemen zitten.”⁶ Het is augustus 2019 en de Belgische Boerenbond (BB) en Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO) stellen dat Europa haar fruittelers in de steek laat.⁷ Vijf jaar eerder strafte de Europese Unie Rusland voor de (eerste) invasie van Oekraïne met sancties. Rusland reageerde destijds met een importverbod op landbouwproducten, zoals fruit, groenten, vlees, zuivel en meelproducten. 40% van de Belgische en 20% van de Nederlandse conferenceperen werden voor 2014 aan Rusland verkocht. Na 2019 vonden heel wat peren hun weg naar Rusland via Polen en Wit-Rusland. Wanneer Wit-Rusland in 2022 uit solidariteit met Rusland ook haar grenzen sluit, zijn de perenboeren weer de dupe.

De Russische sancties toonden dat geopolitieke gebeurtenissen niet meer alleen een risico vormden voor mijn- en oliebedrijven die in exotische locaties zakendoen. Ook Vlaamse en Nederlandse perenboeren, die nooit verwacht hadden een geopolitieke speelbal te worden, stonden plots midden in het conflict tussen Rusland en Oekraïne. De CEO van Solvay stelt dat geopolitiek belangrijk is geworden voor de CEO's van multinationals. Maar door de globalisering zijn bijna alle bedrijven ‘gemultinationaliseerd’. Ook bedrijven die enkel een vestiging hebben in hun thuisland zijn voor hun toeleveringsketen en/of hun markten afhankelijk van het buitenland. Denk maar aan onze perenboeren. Idem dito voor onze bakkers die in datzelfde jaar de prijs van vanille zagen escaleren door een politieke crisis in Madagaskar. Tijdens de coronajaren bleek dat zelfs onze gezondheidszorg onderhevig was aan geopolitieke conflicten. Mondmaskers, beademingsapparatuur en vaccins werden allemaal gebruikt als geopolitieke pasmunt. En iets later maakt een conflict tussen twee landen waar we ons tot voor kort weinig bij betrokken voelden voor heel wat Europese gezinnen de energiefacturen onbetaalbaar.

BOX: ECHT VOOR IEDEREEN? EEN KLEINE STRESSTEST

Laten we eerst een korte stresstest uitvoeren om de impact van geopolitieke disruptie te illustreren. Stel je de volgende scenario's voor en bedenk wat dit zou betekenen voor jouw bedrijf:

- Scenario 1: Je belangrijkste exportmarkt legt een tarief van 25% op je producten.
- Scenario 2: Je belangrijkste exportmarkt sluit volledig haar grenzen voor je producten.
- Scenario 3: De prijs van een essentiële grondstof voor je bedrijf verviervoudigt.

Elk van deze drie scenario's zou waarschijnlijk een aanzienlijke impact hebben op je bedrijf. Afhankelijk van je voorbereiding kan elk scenario aanzienlijke schade toebrengen aan je bedrijf of juist een concurrentievoordeel opleveren.

Elk van deze situaties deed zich de voorbije jaren voor. Je komt ze in dit boek nog uitgebreider tegen:

- Scenario 1: De EU en China dreigden als reactie op door de VS verhoogde invoertarieven voor staal en aluminium een tarief van 25% op een breed scala aan Amerikaanse producten op te leggen tijdens het handelsconflict in 2018.
- Scenario 2: Een handelsembargo trof de Belgische perenboeren die 70% van hun exporthandel met Rusland deden in 2014.
- Scenario 3: De prijs van zeldzame aardmetalen steeg abrupt toen China haar export beperkte naar aanleiding van een grensconflict met Japan.

In deze drie gevallen waren de getroffen bedrijven niet direct betrokken bij het conflict dat aanleiding gaf tot de economische maatregelen. Ze waren bovendien totaal onvoorbereid op een dergelijke schok.

(Geo)politiek heeft altijd al invloed gehad op de economie. Maar zoals Solvay CEO Jean-Pierre Clamadieu in een interview met *De Tijd* opmerkt: “Tien jaar geleden kon een topman van een multinational er gerust van uitgaan dat de geopolitieke krijtlijnen stabiel zouden blijven. Vandaag de dag staat alles ter discussie, zelfs vrijhandel.”⁸ Het is die verandering van de krijtlijnen en de volatiliteit van de geopolitieke omgeving die een enorme impact heeft. Maar wat waren dan die krijtlijnen waar we zo gewend aan waren en waarom worden ze nu steeds vager?

DE BOUW VAN EEN GROOT ECONOMISCH NETWERK

Na de Tweede Wereldoorlog (WOII) trokken de Amerikanen lessen uit de vergisningen die ze in de jaren dertig maakten. Tijdens de Grote Depressie, die aan WOII voorafging, verhoogden de Amerikanen hun tarieven op de invoer van goederen. Andere landen deden als reactie hetzelfde. Dit verergerde de economische crisis in de VS en de rest van de wereld. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Cordell Hull, was ervan overtuigd dat economische discriminatie en handelsoorlogen een van de fundamentele oorzaken waren van WOII:

“Als we een vrijere handelsstroom konden krijgen... vrijer in de zin van minder discriminaties en belemmeringen... zodat het ene land niet dodelijk jaloers zou zijn op het andere en de levensstandaard van alle landen zou stijgen, waardoor de economische ontevredenheid die tot oorlog leidt zou verdwijnen, zouden we een redelijke kans hebben op duurzame vrede.”⁹

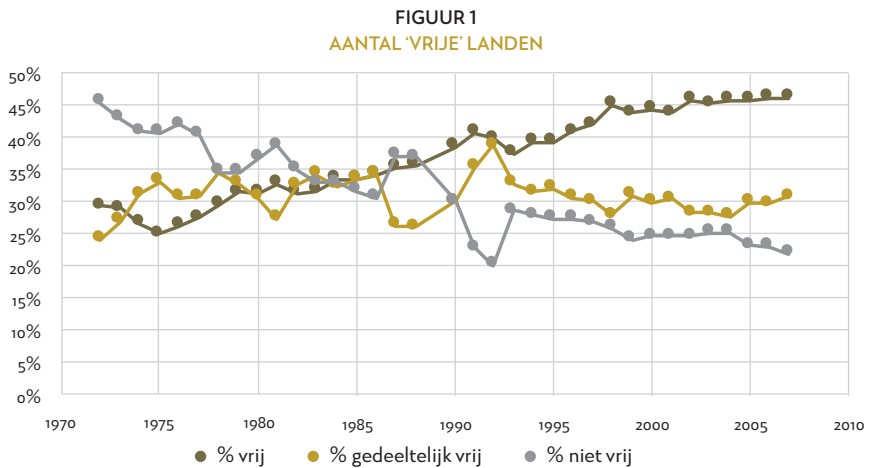
De VS zou van toen af aan een principiële voortrekker zijn van vrijhandel en legde een verband tussen handel en vrede. Ze nam na WOII de leiding in het uitbouwen van een nieuw internationaal economisch systeem. De talloze onderhandelingsronden van de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) resulteerden in aanzienlijke verlagingen van de handelstarieven tussen landen en leidden uiteindelijk tot de oprichting van de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Het geloof in een win-winsituatie dreef de liberalisering van de wereldhandel. Iedereen zou er beter van worden en dat zou het systeem in stand houden.

Het openen van eerst de Chinese en later de Oost-Europese en ex-Sovjet-economieën creëerde een enorm arbeidsreservoir voor bedrijven over heel de wereld. Na het einde van de Koude Oorlog schakelde de globalisering, die tot dan toe beperkt was tot het Westen, nog een versnelling hoger. De wereldhandel groeide van 38% van het bbp op het einde van de Koude Oorlog tot 61% in 2008. De buitenlandse investeringen verzesvoudigden in twintig jaar.¹⁰ De integratie van deze nieuwe landen in het internationale economische systeem haalde miljoenen mensen uit de armoede. Dat creëerde een wereldwijde middenklasse. Zo werd de rest van de wereld niet alleen als toeleverancier belangrijk, maar ook als markt.

DE CONVERGENTIE-ILLUSIE

De wereld leek een lange periode van stabiliteit in te gaan. Onder het leiderschap van de VS, die in de eerste Golfoorlog haar militaire en technologische dominantie tentoonspreidde, zou de rest van de wereld evolueren naar democratie en vrije markt. Heel de wereld zou geïntegreerd worden en dezelfde – westerse – waarden delen. Het idee was immers dat politieke liberalisering de economische liberalisering zou volgen. Economische welvaart zou zorgen

voor een hoger opgeleide en ondernemende middenklasse die vroeg of laat meer inspraak zou vragen. Dat was het convergentie-idee. De gebeurtenissen eind jaren tachtig, begin jaren negentig, wezen ook in die richting. De opstanden in Oost-Europa in 1989 kenden zowel een economische als een politieke component. Ook het Tienanmenprotest in 1989, tien jaar na de eerste Chinese economische opening, leek dit te bevestigen. En de mensenrechtenwaakhond Freedom House zag het aantal landen dat het als 'vrij' categoriseerde tot 2007 gestaag groeien (met enkele tijdelijke terugvallen) (figuur 1).

Bron: Freedom House: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>

De volgende stap in de redenering was dat landen over de hele wereld, gedreven door gezamenlijke economische vooruitgang, verder naar elkaar zouden toegroeien. Geopolitieke competitie leek ook daadwerkelijk verdwenen. Op een aantal (weliswaar zeer bloedige) conflicten in het voormalige Joegoslavië en Afrika na was de wereld vreedzamer geworden. 'De aarde is plat' schreef New York Times-columnist Thomas Friedman in zijn bestseller.¹¹ Bedrijven konden zich organiseren alsof politieke grenzen niet meer waren dan lijntjes op een kaart. Dit denken bereikte zijn piekmoment met de toetreding van China tot de WHO in 2001. Bill Clinton vatte het mooi samen:

“Het lidmaatschap van de WHO zal natuurlijk niet van de ene dag op de andere een vrije samenleving in China tot stand brengen of garanderen dat China zich aan de wereldregels zal houden. Maar mettertijd zal het China sneller en verder in de goede richting doen bewegen.”¹²

Analisten en politici leken ervan overtuigd dat we in een nieuwe wereld te rechtkwamen waarin politieke conflicten tussen landen steeds minder een rol zouden spelen in de economische relaties. Bedrijfsleiders volgden hen hierin en bouwden globale toeleveringsketens waarin grenzen tussen landen niet meer dan een formaliteit waren. Maar dat zou snel veranderen.

MÜNCHEN EN DE TERUGKEER VAN DE POLITIEKE LOGICA

De jaren negentig waren een heel ongewone periode. De VS stak als een ongevenaarde supermacht boven de rest uit. De Franse minister voor Buitenlandse Zaken, Hubert Védrine, noemde de VS een ‘hypermacht’. Het was een zeldzaam unipolair moment. En het was die Amerikaanse hegemonie die ervoor zorgde dat er minder geopolitieke conflicten waren. Dat was dus niet omdat de politieke belangen elkaar niet meer kruisten. Het gebeurde omdat die landen die andere keuzes wilden maken niet sterk genoeg waren om hiervoor op te komen. Rusland lag op apegapen en China was economisch en militair sterk aan het groeien, maar had nog niet voldoende macht om de VS uit te dagen. Het leek dus dat de convergentie-hypothese realiteit was geworden, maar dat was alleen omdat een andere factor, de Amerikaanse hegemonie, tijdelijk hetzelfde effect had.

Aan die hegemonie werd ondertussen getornd. De machtsverhoudingen veranderden snel. Toen China in 2001 tot de WHO toetrad, was haar economie slechts een achtste van de Amerikaanse economie, achttien jaar later was dat twee derde van de Amerikaanse economie.¹³ Tussen 2000 en 2010 vervijfvoudigde de Chinese economie (tot 6000 miljard dollar). De Russische economie verzesvoudigde in diezelfde periode (tot 1500 miljard dollar).¹⁴ In 2001 dreef meer dan 80% van de landen ter wereld meer handel met de VS dan met China. In 2018 bleef daar nog 30% van over.¹⁵ Die toegenomen economische macht van Rusland en China zou zich gaan vertalen in veranderend gedrag. Hoewel het met de invasie van Oekraïne in 2014 voor veel westerse leiders pas duidelijk